

## ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

|                   |                        |   |
|-------------------|------------------------|---|
| <b>Խմբագրական</b> | Հայագիտության Շտեմարան | 3 |
|-------------------|------------------------|---|

### ՅՕԴՈՒԱԾ-ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

|                               |                                                                                                                   |     |
|-------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Հրանուշ<br/>Յակոբեան</b>   | Հայ ինքնության Հիմնահարցեր                                                                                        | 9   |
| <b>Վաչագան<br/>Աւագեան</b>    | Զուրը Հայոց Հաւատալիքներում եւ<br>Կենցաղավարող Ծէսերում                                                           | 43  |
| <b>Գայիանէ<br/>Գէորգեան</b>   | Հայերէնի Բարբառների<br>Եղանակաժամանակային<br>Կառուցատիպերի Պատմական<br>Զարգացումը                                 | 57  |
| <b>Հենրիկ<br/>Բախչինեան</b>   | Ֆրիկի «Գանգատ»ը                                                                                                   | 75  |
| <b>Աշոտ<br/>Մանուչարեան</b>   | Աստուածամարտական Երեւոյթ Հայոց<br>Մէջ ԺԳ. Դարում                                                                  | 89  |
| <b>Զաւէն<br/>Կնեազեան</b>     | Միջնադարեան Հայաստանի «Դուինի<br>Զութակ» Նուագարանի Մասին                                                         | 103 |
| <b>Կարինէ<br/>Քոստիկեան</b>   | Հայոց Վանքերի ու Բնակավայրերի<br>Անուանումներ Պարսկերէն<br>Վաւերագրերում                                          | 123 |
| <b>Արման<br/>Մալոյեան</b>     | Հայերի Դերը Օսմանեան Կայսրութեան<br>Առեւտրական Կեանքում եւ Պոլսահայ<br>Գաղթօջախի Թուաքանակը<br>(1780-1820ականներ) | 153 |
| <b>Արմէն<br/>Հայրապետեան</b>  | Ս.Դ. Հնչակեան Կուսակցութեան<br>Ալեքսանդրապոլի «Արագած»<br>Մասնաճիւղի 1895-1904 Շրջանի<br>Գործունէութիւնից         | 173 |
| <b>Գեղամ<br/>Յովհաննիսեան</b> | Հնչակեանների Գործունէութիւնը 1917ի<br>Ռուսական Յեղափոխութիւնների<br>Շրջանում (1917 Փետրուար-1918 Մայիս)           | 187 |

|                                   |                                                                                                                                                               |     |
|-----------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Գայիանէ<br/>Մախմուրեան</b>     | Նախիջեանն Ըստ Մ. Նահանգների<br>Պետքարտուղարութեան եւ<br>Հայաստանի Ազգային Արխիւի<br>Փաստաթղթերի (1918-1920)                                                   | 207 |
| <b>Տ. Ներսէս Քինյ.<br/>Ասրեան</b> | Արցախի Փակուած Թեմի<br>Պատմութիւնից (1933-1988)                                                                                                               | 245 |
| <b>Զաւէն Մսրրլեան</b>             | Համօ Օհանջանեանի Նամակները<br>Զօր. Քէյսիի եւ Դրոյի<br>(Բ. Համաշխարհային Պատերազմի<br>Շրջան)                                                                   | 277 |
| <b>Կարինէ<br/>Ռաֆայէլեան</b>      | Հայոց Յեղասպանութեան եւ<br>Վերապրումի Թեման Դերենիկ<br>Դեմիրճեանի Ստեղծագործութիւններում                                                                      | 301 |
| <b>Վաչագան<br/>Գրիգորեան</b>      | Լեւոն Շանթի <i>Հին Աստուածները</i> եւ<br>Երոպական Թատերգութիւնը                                                                                               | 325 |
| <b>Անուշ<br/>Ասլիքէկեան</b>       | Փաստը Որպէս Դրամատիկական Հիմք<br>Ուիլիլմ Սարոյեանի <i>Հայկական<br/>Եռագրութիւն</i> Թատերախաղերում                                                             | 345 |
| <b>Գրիգոր<br/>Արշակեան</b>        | Թուրք-Հայկական Յարաբերութիւնները<br>Թուրքիայի Տարածաշրջանային<br>Քաղաքականութեան Ենթախոքտում<br>(Մինչեւ 2008 Օգոստոսի Ռուս-<br>Վրացական «Հնգօրեայ Պատերազմ»ը) | 367 |
| <b>Արմենակ<br/>Եղիայեան</b>       | Բազմաձեւ Գրուող Բառեր (Ա - Ծ)                                                                                                                                 | 395 |

### **ՔՆՆԱՐԿՈՒՄՆԵՐ**

|                                 |                                                                               |     |
|---------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Փառանձեմ<br/>Մէյթիխանեան</b> | <i>Սուրբ Գրքի</i> Հայերէն Թարգմանութեան<br>Խնդիրը եւ Մաշտոցի Դերը Այդ Գործում | 435 |
| <b>Դաւիթ<br/>Գասպարեան</b>      | Հայկական Վերածնունդ (Ժամանակը եւ<br>Առանձնայատկութիւնները)                    | 441 |

|                              |                                                                                                                              |     |
|------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Վեներա<br/>Մակարեան</b>   | Կիլիկիոյ Ագարիա Կարկառեցու<br>Հակաթողութեան Թուականը (ԺԷ.-ԺԸ.<br>դդ.) (Ըստ Հալէպի Շարիա Դատարանի<br>Արաբերէն Արձանագրութեան) | 465 |
| <b>Կարինէ<br/>Ալեքսանեան</b> | Ժխտողականութեան Դրսետորումներն<br>Ալեքսանդրապոլի Գաւառում 1918-1921՝<br>Թուրքական Ռազմակալումների<br>Շրջանում                | 473 |
| <b>Մարինէ<br/>Մուշեղեան</b>  | Հարիրամեայ Շփոթ. Կոմիտասի Քուրդ<br>Երաժշտութեան Թեզը                                                                         | 487 |

### **ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐ**

|                              |                                                                                          |     |
|------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Հայկ Աազեան</b>           | Արշակ Զօպանեանի եւ Լեւոն<br>Բաշալեանի Նամակները Արփիար<br>Արփիարեանին                    | 499 |
| <b>Միհրան<br/>Մինասեան</b>   | Անտիպ Փաստաթուղթեր Կիլիկեան<br>Կոտորածներու Օրերուն Քիլիսի<br>Հայութեան Իրավիճակին Մասին | 515 |
| <b>Վարդան<br/>Մատթէոսեան</b> | Համաստեղին Ուղղուած Նորայայտ<br>Նամակներ                                                 | 529 |

### **ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ**

|                               |                                                                                          |     |
|-------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Արսէն<br/>Յարութիւնեան</b> | Ս. Պանդալեոնի (Պանտաղիոն) Անուան<br>Յիշատակմամբ Նորայայտ Վիմագիր<br>Տաթևի Վանքից (895Թ.) | 555 |
| <b>Նորայր<br/>Պօղոսեան</b>    | Գրիգոր Շղթայակիր Պատրիարքի Հետ<br>Կապուած Հրաշքը                                         | 573 |
| <b>Անի Աւետիսեան</b>          | Բուրսա Նահանգում Կազմակերպուած<br>Ցուցահանդէսները եւ Հայերի<br>Մասնակցութիւնը            | 583 |
| <b>Արեւիկ<br/>Մելիքեան</b>    | Վանայ Իշխանի (Նիկոլ Միքայէլեան)<br>Անձնական Արխիւը                                       | 607 |

|                               |                                                                                                                                            |     |
|-------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Պետրոս<br/>Թորոսեան</b>    | Տարբեր Մեկնաբանութիւններ Հայոց<br>Յեղասպանութեան<br>Դրդապատճառներու                                                                        | 617 |
| <b>Սուսաննա<br/>Խաչատրեան</b> | Թիֆլիս                                                                                                                                     | 627 |
| <b>Անդրանիկ<br/>Տազէսեան</b>  | Յաւելումներ՝ <i>Լիբանանահայ Գիրքը</i> .<br><i>Մալթենագիտական Ցանկ 1894-2012</i><br>Հատորին                                                 | 635 |
| <b>ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆՆԵՐ</b>          |                                                                                                                                            |     |
| <b>Աշոտ<br/>Գրիգորեան</b>     | Եղիկ Ճերէճեան, <i>Մեծն Մուրապ</i><br>( <i>Համբարձում Պոյաճեան</i> )                                                                        | 651 |
| <b>Արշակ<br/>Պօղոսեան</b>     | Նորայր Պօղոսեան, <i>Հայ<br/>Բառարանագրութեան Պատմութեան<br/>Դրուագներ (Պրակ Ա.)</i>                                                        | 655 |
| <b>Զօհրապ<br/>Գէորգեան</b>    | Վլադիմիր Բարխուդարեան, <i>Ուրուագիծ<br/>Միջնադարեան, Հայկական Մշակոյթի<br/>Պատմութեան X-XIV դդ.</i>                                        | 660 |
| <b>Եւա Զաքարեան</b>           | Նուարդ Վարդանեան, Ալվարդ<br>Սեմիրջեան-Բեքմէզեան, Նարինէ<br>Վարդանեան, <i>Հայ Ժողովրդական եւ<br/>Գրական Հեքիաթի Արդի<br/>Հիմնախնդիրները</i> | 666 |
| <b>Վանօ<br/>Եղիազարեան</b>    | Հենրիկ Բախչինեան, <i>Գրիգոր<br/>Նարեկացու Գանձարանը</i> .<br><i>Վերծանութիւն եւ Քննութիւն</i>                                              | 671 |
| <b>Արծուի<br/>Բախչինեան</b>   | С. А. Маркарян, <i>Варяги-викинги на<br/>Кавказе (XI в.)</i> [Վարեագ-Վիկինգները<br>Կովկասում (ԺԱ. դար)]                                    | 679 |

## ՄԱՀԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ

Միեր Կարապետեան (1939-2013), Մարգարիտա 685  
 Եախոնտովա (1935-2014), Վլադիմիր Ղազախեցեան (1926-  
 2015), Բաբկէն Յարութիւնեան (1925-2015), Յակոբ  
 Խաչիկեան (1931-2015), Հրաչիկ Սիմոնեան (1928-2016),  
 Պետրոս Յովհաննիսեան (1944-2016), Զոն Գրեպին (1937-  
 2016), Մարտիրոս Մինասեան (1926-2016), Անժէլ  
 Քիւրքեան (1927-2016), Աննա Բարսամեան (1915-2016),  
 Լեւոն Եզեկեան (1941-2016), Հրաչեայ Թամրազեան (1953-  
 2016), Յակոբ Օրմանճեան (1935-2016), Գաբրիէլլա  
 Ուլոհոճեան (1934-2016), Բարսեղ Թուղլաճեան (1933-2016)

## ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

*Հայկազեան Հայագիտական Հանդէսի ԺԶ. Հատորի* 709  
 Շնորհանդէսները Գիւմրիի եւ Պէյրութի Մէջ

Աշխատակիցներու Ուշադրութեան 713

Բովանդակութիւն 719

## Table of Contents

|                            |                                                                                                       |     |
|----------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Editorial</b>           | An Armenological Repository                                                                           | 3   |
| <b>ARTICLES</b>            |                                                                                                       |     |
| <b>Hranush Hakobyan</b>    | Armenian identity issues                                                                              | 9   |
| <b>Vachagan Avagyan</b>    | Water in Armenian Beliefs and Household Rites                                                         | 43  |
| <b>Gayane Gevorgyan</b>    | The Historical Development of the Structures of the Tense and Mood Systems in Armenian Dialects       | 57  |
| <b>Henrik Bakhchinyan</b>  | The “Complaint” Poem by Frik                                                                          | 75  |
| <b>Ashot Manucharyan</b>   | Theomachy in Armenia in the XIII Century                                                              | 89  |
| <b>Zaven Kniazian</b>      | The “Dvin Violin”, A Medieval Musical Instrument from Armenia                                         | 103 |
| <b>Kristine Kostikyan</b>  | The Transformation of Armenian Monastery and Settlement Toponyms in Persian Documents                 | 123 |
| <b>Arman Maloyan</b>       | The role of Armenians in Ottoman Trade and the Number of the Armenians in Constantinople (1780-1820s) | 153 |
| <b>Armen Hayrapetyan</b>   | The <i>Aragats</i> Chapter of the Social Democrat Hunchak Party (SDHP) in Alexandrapol, 1895-1904     | 173 |
| <b>Gegham Hovhannisyan</b> | The Hnchakyans during the 1917 Russian Revolution (February 1917-May 1918)                            | 187 |
| <b>Gayane Makhmourian</b>  | Nakhijevan in US State Department Documents and the National Archives of Armenia (1918-1920)          | 207 |

|                             |                                                                                                                                  |     |
|-----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Father Nerses Asrian</b> | Pages from the History of the closed diocese of Artsakh (1933-1988)                                                              | 245 |
| <b>Zaven Messerlian</b>     | Hamo Ohanjanian's Letters to Gen. Casey and Tro Ganayan                                                                          | 277 |
| <b>Karine Rafaelyan</b>     | Survival and the Armenian Genocide Themes in Derenik Demirchyan's Literary Works                                                 | 301 |
| <b>Vacahagan Grigoryan</b>  | Levon Shant's <i>Hin Asdvadzner</i> (Old Gods) and the European Theater                                                          | 325 |
| <b>Anush Aslibekyan</b>     | William Saroyan's "Armenian Trilogy"                                                                                             | 345 |
| <b>Grigor Arshakyan</b>     | Turkish-Armenian Relations in the Turkish Regional Politics Context (November 2002-August 2008, the Russo-Georgian Five-Day War) | 367 |
| <b>Armenag Yeghiayan</b>    | Words Spelt in More than One Way                                                                                                 | 395 |

## INVESTIGATIVE ARTICLES

|                               |                                                                                                                                                                         |     |
|-------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Parandzem Meytikhanian</b> | The Translation of the Bible and Mesrop Mashtots' Role                                                                                                                  | 435 |
| <b>Tavit Kasbarian</b>        | Armenian Renaissance (Its Time and Characteristics)                                                                                                                     | 441 |
| <b>Venera Makaryan</b>        | The Date When Catholicos Azaria Gargaretsi Established His Rival Seat (17 <sup>th</sup> -18 <sup>th</sup> centuries) (According to the Sharia Court Register of Aleppo) | 465 |
| <b>Karine Alexanian</b>       | Denialism During the Turkish occupation of the District of Alexandropole (1918-1921)                                                                                    | 473 |
| <b>Marina Moushegian</b>      | A Hundred-Year-Old Confusion: Komitas and His Dissertation on Kurdish Music                                                                                             | 487 |

## UNPUBLISHED DOCUMENTS

|                          |                                                                                                         |     |
|--------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Haig Avakian</b>      | Letters of Arshag Chobanian and Levon Pashalian to Arpiar Arpiarian                                     | 499 |
| <b>Mihran Minasian</b>   | Unpublished Documents on the Condition of the Kilis Armenians During and After the 1909 Adana Massacres | 515 |
| <b>Vartan Matiossian</b> | Newly-Discovered Letters Addressed to Hamasdegh                                                         | 529 |

## BRIEFINGS

|                            |                                                                                                              |     |
|----------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Arsen Harutyunyan</b>   | Newly-Found Epigraphic Inscription from Tatev Monastery that Mentions the Name of St. Pandaleon (Pantaghion) | 555 |
| <b>Norayr Poghosyan</b>    | The Miracle of Patriarch Grigor Shghtayakir                                                                  | 573 |
| <b>Ani J. Avetisyan</b>    | Exhibitions Organized in Bursa Province and the Participation of Armenians                                   | 583 |
| <b>Arevik Meliqyan</b>     | Nigol Mikayelian's (aka Vana Ishkhan) Personal archive                                                       | 607 |
| <b>Bedros Torosian</b>     | Different Ways of Interpreting the Armenian Genocide                                                         | 617 |
| <b>Susana Khachaturyan</b> | The Armenian Arts Center in Tbilisi                                                                          | 627 |
| <b>Antranik Dakessian</b>  | Additions to the List of the Volume of <i>The Lebanese Armenian Book: A Bibliography, 1894-2012</i>          | 635 |

## BOOK REVIEWS

|                         |                                                                                     |     |
|-------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Ashod Krikorian</b>  | Yeghig Djerdjian, <i>Metsen Murat (Hambartsum Poyadjian)</i>                        | 651 |
| <b>Arshag Boghosian</b> | Norayr Boghosian, <i>Adventures in the History of Armenian Lexicography, Book I</i> | 655 |

|                           |                                                                                                                                         |     |
|---------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Zohrab Kevorkian</b>   | Vladimir Barkhutarian, <i>Adventures in the History of Medieval Armenian Culture (X-XIV C.)</i>                                         | 660 |
| <b>Yeva Zakarian</b>      | Nevart Vartanian, Alvar Semirdjian-Bekmezian, Narine Vartanian, <i>Contemporary Issues of Armenian Popular and Literary Fairy Tales</i> | 666 |
| <b>Vano Yegiazarian</b>   | Henrik Bakhchinyan, <i>The Book of Gandzes of Krikor Narekatsi: Decoding and Examination</i>                                            | 671 |
| <b>Artsvi Bakhchinian</b> | С. А. Маркарян, Варяги-викинги на Кавказе (XI в.) [S. Margaryan, <i>The Variags-Vikings in the Caucasus (XI C.)</i>                     | 679 |

## NECROLOGY

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Mher Garabedian (1939-2013), Margarita Yakhontova (1935-2014), Vladimir Ghazakhetsyan (1926-2015), Babken Harutyunian (1925-2015), Hagop Khachigian (1931-2015), Hrachig Simonian (1928-2016), Bedros Hovannissian (1944-2016), John Greppin (1937-2016), Mardiros Minasian (1926-2016), Angel Kurkdjian (1927-2016), Anna Barsamian (1915-2016), Levon Yezekian (1941-2016), Hrachya Tamrazian (1953-2016), Hagop Ormandjian (1935-2016), Gabriella Uluhodjian (1934-2016), Parsegh Tughladjian (1933-2016) | 685 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

## Haigazian University

|                                                                                                                |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| The Launching of the 36 <sup>th</sup> Volume of the <i>Haigazian Armenological Review</i> in Gyumri and Beirut | 709 |
| Note to Contributors                                                                                           | 713 |
| Table of Contents                                                                                              | 719 |